

УДК 811.161.2'373.46

<https://orcid.org/0000-0002-3766-3305>

Л.П. КИСЛЮК
м. Київ, Україна

ВІДОБРАЖЕННЯ ЗМІН У ФУНКЦІОНУВАННІ ТА СЕМАНТИЦІ ТЕРМІНІВ У ТЛУМАЧНОМУ СЛОВНИКУ АКТИВНОГО ТИПУ

У статті проаналізовано процеси термінування, детермінування, транс-термінування та ретермінування лексики у воєнний період 2022–2023 років на матеріалі сучасних різностильових текстів. Показано можливості відображення цих процесів у тлумачному словнику активного типу. З'ясовано, що розглянуті процеси ведуть до подальшої спеціалізації термінів у різних галузевих терміносистемах та їхньої міграції з однієї галузі в іншу, а також до зростання багатозначності термінів.

Ключові слова: лексика, термін, термінування, детермінування, транс-термінування, ретермінування.

Терміносистеми національних мов є динамічними структурами, яким властиві зміни й постійні оновлення у своєму складі. Динаміка терміносистем виявляється у контексті загальномовної динаміки, звідси «постійно існує необхідність переосмислення термінів, нового термінування лексики та її детермінування» (Клименко, 2017: 191). Різноманітні суспільні процеси також впливають на склад окремих терміносистем, наприклад, на соціальну термінологію постійно впливає соціодинаміка, на суспільно-політичну й політологічну, військову термінологію зараз особливо відчутний вплив війни.

Динамічні процеси у сфері термінології, причини й наслідки взаємодії процесів термінування й детермінування в українському загальному й професійному лексиконі окреслила й проаналізувала в різних терміносферах Н.Ф. Клименко (Клименко 2017; Клименко 2017а). Її міркування узагальнено як: «а) у різних стилях сучасної української літературної мови, у різних сферах її функціонування процеси термінування й детермінування, а також транс-термінування й вторинного термінування (ретермінування) лексики відбуваються по-різному, віддзеркалюючи зміни в мовній свідомості українців, в ідеологічних і наукових парадигмах, соціальних і мовних стереотипах українського суспільства;

© Л.П. КИСЛЮК, 2023

б) термінування й детермінування поєднані в спільній системі пізнання світу й позначення його нових реалій або переосмислення, переоцінювання реалій уже відомих, відкриття їхніх нових ознак, нових аспектів пізнання довкілля; в) процеси термінування та детермінування діють як «сполучені посудини» в окремих оновлюваних терміносистемах та в загальному лексиконі сучасної української літературної мови» (Карпіловська, 2017: 11–12).

Процеси термінування, детермінування, транстермінування й ретермінування активно виявляються в сучасних суспільно-політичній та військовій лексиці й термінології. Розвиток багатозначності термінів суспільної термінології, що часто межує з їх омонімією, пояснюють: «міграцією лексики з одного функціонального стилю в інший, переходом термінів з однієї галузевої терміносистеми до інших. Зокрема, з одного боку, формується фонд детермінованої лексики у мові, з другого, відбувається, крім трансформування, її ретермінування, тобто зростання спеціальних значень у терміна» (Клименко, 2017: 192). На розвиток багатозначності термінів впливають також процеси їх метафоризації та нові семантичні запозичення, якщо йдеться про терміни іншомовного походження. Семантичне словотворення залишається «активним провідником проникнення в наукову термінологію народних назв завдяки їхній метафоризації. Цей перехід, що властивий здавна українській термінології, постійно триває досі» (Клименко, 2017а: 8). Сучасні тенденції розвитку терміносистем підтверджують важливу роль семантичного словотворення у двоспрямованих процесах: термінування (проникнення загальнонавжivanoї і навіть розмовної лексики у терміносферу) й детермінування (проникнення термінів внаслідок їх метафоризації в розмовну мову). У статті ставимо за мету розглянути вияви термінування, детермінування, транстермінування та ретермінування лексики у воєнний період 2022–2023 рр. на матеріалі сучасних різностильових текстів та з'ясувати можливість відображення активності цих процесів у тлумачному словнику активного типу, над яким працює колектив відділу лексикології, лексикографії та структурно-математичної лінгвістики під керівництвом проф. Є.А. Карпіловської. Активність словника полягає, зокрема, у зорієнтуванні його на опис лексики, активної у широкому спектрі стилів і сфер функціонування української літературної мови першої третини ХХІ ст., тож стабільне функціонування одиниць у різностильових текстах є аргументом для розгляду їх як претендентів до введення в словникові статті.

Термінування загальнонавжivanoї лексики відбувається як розвиток семантичного потенціалу слова, часто внаслідок метафоризації, що розширює функціонування його у сполуках, які далі деталізують, уточнюють вихідне поняття у спеціалізованих текстах.

Семантичний потенціал української лексики виявляє можливості розвитку семантики окремих лексем, що забезпечує називання нових реалій або аспекуалізацію вже означених, поповнюючи окремі терміносистеми. Одним зі слів, яке постійно розширює спектр свого функціонування, є *коридор*. СУМ-11 засвідчує його прямих значення: «Вузкий (переважно довгий) прохід у середині будинку, який з'єднує окремі його кімнати, квартири тощо; // Обмежений з обох боків вузький довгий простір; прохід, хідник» (СУМ-11, IV: 289). Розвиток семантики слова та формування спеціалізованих значень відображають словники початку 2000-х років, зокрема, словники нової лексики, які подають значення: «штучні обмеження в чомусь; нижня і верхня межі чогось» на

прикладі словосполучення *валютний коридор* (СМ, 2002: 62); засвідчують метафоричне функціонування як політологічного терміна сполуки *коридори влади* (СЖ, 2003: 414); подають розширений перелік сполук, серед яких *зелений коридор, екологічний коридор, повітряний коридор, червоний коридор, транзитний коридор, цінний коридор* та інші (АРСУН, 2013: 168–171). Розширення спектру функціонування сполук зі словом *коридор* описувала Є.А. Карпіловська (Карпіловська, 2017: 102–104), як термін видавничо-поліграфічної справи розглядала Ю.О. Цигвінцева й зауважувала, що «сучасні публіцистичні тексти демонструють ще ширший спектр функціонування аналізованого іменника», та наводила приклад *гуманітарний коридор*, який з'явився під час карантинних обмежень епідемії ковіду (Цигвінцева, 2021: 130–132). Тексти 2022–2023 років засвідчили зміни в семантиці сполуки *гуманітарний коридор*, пов'язані з повномасштабною війною, і використання сполуки як синоніма до *зелений коридор*, де також засвідчено зміни в семантиці (останню сполуку в текстах зазвичай подають у лапках). *Гуманітарний коридор* та *зелений коридор* функціонують у значенні «тип тимчасової демілітаризованої зони, призначений для забезпечення безпечного транзиту гуманітарної допомоги в кризовий регіон та/або біженців з нього», що підтверджено матеріалами текстів ЗМІ: *5 березня 2022 року представники російської армії пообіцяли, що з 9 ранку 5 березня припинять вогонь і відкриють два гуманітарні коридори для виходу мирних жителів з Маріуполя та Волновахи у напрямку Запоріжжя* (Українська правда, 5.03.2022); *Утім, вже під час початку евакуації 5 березня та в наступні дні російська сторона порушила домовленості про «зелений коридор» з Маріуполя і продовжила обстріл як самого міста, так і його околиць* (Українська правда, 8.03.2022); *О 10 ранку має відкритися гуманітарний коридор з міста Суми* (Українська правда, 8.03.2022); *Евакуація з Сум: колона рушила «зеленим коридором»* (Українська правда, 8.03.2022).

Під час повномасштабної війни з'явилася сполука *зерновий коридор*: *Через місяць закінчується термін дії угоди щодо «зернового коридору»*. Наразі одна з ключових цілей України – це продовження дії цієї угоди щодо експорту аграрної продукції на безстроковий період для забезпечення стабільності на зерновому ринку, а також задля забезпечення продовольчої безпеки світу (Укрінформ, 21.10.22); *Ердоган зідзвонився з путіним – говорили про війну та «зерновий коридор»* (Укрінформ, 25.03.2023).

Усі три сполуки заслуговують на подання їх у словниковій статті тлумачного словника активного типу до реєстрового слова *коридор* як стійкі термінологічні сполуки з відповідними дефініціями та ілюстраціями. Загалом такі розчленовані номінації-словосполучення є продуктивним способом творення нових термінів.

У військових повідомленнях із фронту в значенні «потрапляння військових з'єднань у повне щільне оточення, з якого неможливий організований вихід» активізувалося слово *котел* (яке вважають військовим арготизмом), тоді як словники подають у такому значенні інші метафоризовані терміни, які проникли у військову термінологію із загальноживаної мови: *мішок, казан, кільце*, пор. «**казан** – перен. Повне оточення великого ворожого угруповання (під час війни)» (СУМ-11, IV: 69); «**мішок** – військ. Повне оточення (військових частин)» (СУМ-11, IV: 762); «**кільце** – перен. Те, що замкнене круговою лінією чого-небудь; оточення» (СУМ-11, IV: 161). Натомість сучасна мовна практика

підтверджує активізацію як військового терміна слова *котел* і не підтверджує використання інших засвідчених словниками синонімів: *Прорив Лиманського «котла», ймовірно, матиме серйозні наслідки для російського угруповання у північній частині Донецької та західної частини Луганської областей* (ТСН, 28.09.2022); *Із першого етапу повномасштабного вторгнення Росії в Україну військові експерти, західні аналітики та розвідка стверджували: один із планів Кремля полягає у створенні великого «котла» для сил Збройних сил України на Донбасі, з метою відрізати їх від решти української армії. Масштаби цього «котла» постійно змінювались, і станом на четверту декаду 2022 року про його ймовірність взагалі вже не йдеться»* (Радіо Свобода, 2.12.2022). Очевидно, що зміну активності функціонування синонімічних у термінологізованому значенні «повне щільне оточення військових з'єднань, з якого неможливий організований вихід» лексем *казан, кільце, котел, мішок* із ремаркою *військ.* потрібно відтворити у словникових статтях. Відповідно до засвідченої активності в сучасних текстах і мовній практиці в словникові статті до реєстрового слова *котел* доцільно подати розгорнуту дефініцію з ілюстраціями та синоніми *казан, кільце, мішок*. У словникових статтях до реєстрових одиниць *казан, кільце, мішок* подати відсильні формули до відповідного значення *котел*.

Багатозначну лексему *приліт* як дію за значенням *прилетіти* засвідчено в СУМі (СУМ-11, I: 659). У спеціальному значенні «влучання бойових ракет у цивільний або військовий об'єкт» слово функціонує у мові військових та текстах медій: *Влада розповіла про наслідки «прильотів»* (ТСН, 18.02.2023); *Внаслідок російської ракетної атаки вдень 31 грудня 2022 року пошкоджено палац «Україна» у центрі Києва. Також був «приліт» у готель поруч* (УНІАН, 31.12.2022); *У будинку в центрі Києва після «прильоту» ракети знайшли тіло загиблого* (Укрнет, 15.11.2022). Це значення реєстрової одиниці *приліт* можна розглядати як розширення її семантики, але подання слова в лапках свідчить про незавершеність процесу термінологізації; лапки вказують на метафоризоване, переносне значення, а не термінологічне, тож це треба врахувати в словниковій статті.

Отже, у випадку термінування загальнозживаної лексеми, у словниковій статті може з'явитися нове значення з ремаркою *спец.* (*спеціальне*) або ремаркою, яка вказує на сферу функціонування терміна; тлумаченням та ілюстраціями зі спеціальних текстів. Розчленовані термінологічні словосполучення подаємо з відповідними засобами з метамови наших базових тлумачних словників.

Детермінування спеціальної лексики відбувається внаслідок її метафоризації та подальшого функціонування у неспеціальних текстах. Зазвичай це приводить до розширення семантики й розвитку нових значень у семантичній структурі слова. Багатозначну лексему *нуль* словники подають і з прямими термінологізованими значеннями, і з переносними. У новинах з фронту та мові військових *нуль* означає «передова, лінія фронту, фактично – нуль кілометрів від фронту»: *Як військові живуть «на нулі»: розповідь буковинця, який служить на Харківщині* (Суспільне. Новини, 6.12.2022); *На «нулі» кожна мить може бути останньою; У нас майже 100% мобілізованих, при цьому ми стояли на «нулі» в кілометрі від ворога; Їм кажуть, що вони їдуть на другу-третю лінію, але одразу кидають на «нуль»* (Спільнота програмістів DOU, 9.03.2022). Очевидно, що це значення розвинулось із засвідченого в словниках: «умовна величина, від якої починається відрахування подібних до неї величин (часу,

температури, тиску і т. ін.)» (СУМ-11, V: 454). Його метафоризованість увиразнена написанням у лапках, але активність використання в сучасних текстах дає підстави розглядати відтворення його в структурі словникової статті реєстрової одиниці *нуль* як розвиток указанного значення.

Тексти засвідчують появу омонімів до вже наявних термінів унаслідок англонеосемантизації та функціонування неосемантизмів у розмовній мові (сленгу, аргю). При цьому термін залишається функціонувати у спеціальних текстах. Багатозначне слово *база* словники подають як термін в архітектурі, військовій справі, лінгвістиці (*артикуляційна база*) (СУМ-11, I: 87); а також у техніці (*колісна база*), фізиці (*база транзистора*), інформатиці (*база даних*) (СУМ-20).

У мовній практиці досліджуваного періоду набуло популярності слово *база*, яке походить від американського «base», що використовується для позитивної оцінки чого-небудь. Найближчим еквівалентом цього слова вважають сленгове *годно* (сайт «Словотвір», slovotvir.org.ua). В Україні під час війни «база» позначає позитивну оцінку, схвалення з антиросійським спрямуванням (наприклад, вибухи складів боєприпасів під Донецьком від прильоту Хаймарсу): *Вечірня база від InformNapalm з Бахмута* (Новини InformNapalm, 1.03.2023). Оскільки слово сленгове, воно не має перспектив лексикографічного опису в нормативному тлумачному словнику.

Отже, у разі детермінування в структуру словникової статті може додатися нове неспеціальне значення реєстрової одиниці з відповідними ілюстраціями з текстів публіцистичного, художнього стилів. Спеціальне значення може зберегтися або й ні, якщо його функціонування не підтвержене сучасними текстами наукового стилю. Нове неспеціальне значення залишиться поза лексикографічною фіксацією, якщо не відповідає нормативним критеріям уведення його до словника.

Транстермінування відбувається, коли термін «мігрує» з однієї спеціальної сфери в іншу, наприклад зі сфери точних, природничих чи медичних наук у сферу політичних або соціологічних дисциплін (*диспропорція, криза, модернізація*) (Клименко, 2017: 198–204). Багатозначне слово *пакет* останніми десятиліттями значно розширило своє функціонування в спеціальних текстах, що вплинуло на розвиток його семантики. Якщо порівняти обсяг семантичного наповнення слова в тлумачних словниках, то СУМ-11 надає чотири його значення, серед яких термінологізована словосполучка *індивідуальний (санітарний, перев'язувальний і т. ін.) пакет* – «особливим чином упакований набір перев'язувального матеріалу для надання першої медичної допомоги» і з ремаркою *спеціальне* «стос. однорідних (перев. будівельних) матеріалів» (Арматурні пакети; Пакети пиломатеріалів)» (СУМ-11, VI: 18). А вже СУМ-20 у словниковій статті додає *переносне* значення «комплект взаємопов'язаних документів, пропозицій, що пропонуються до розгляду або затверджені одночасно» й термінологізовані сполуки зі сфери фінансів *контрольний пакет акцій* – «частка від загальної кількості акцій, яка забезпечує її власникові вирішальний вплив на діяльність акціонерного товариства» та *пакет (прикладних) програм* з ремаркою *інформ.* – «набір програм, признач. для розв'язання задач певного класу» (СУМ-20). Текстові матеріали засвідчують розвиток переносного значення в термінологізованих сполуках *офісний пакет, соціальний пакет*, а з початку повномасштабного вторгнення у сфері міжнародної

політики активно функціонують *пакет допомоги, пакет військової допомоги, пакет оборонної допомоги, пакет санкцій*: *Естонія оголосила про новий пакет військової допомоги для України* (Суспільне. Новини, 26.02.2023); *Німеччина передала Україні новий пакет військової допомоги. У новому пакеті допомоги, доставленої в Україну, 155-мм снаряди, боєприпаси для РСЗВ, пістолети, генератори, намети та інше* (Укрінформ, 16.03.2023); *У Сполучених Штатах Америки оголосили новий пакет оборонної допомоги для України на загальну суму 2 мільярди доларів* (УНІАН, 24.02.2023); *Голова Єврокомісії Урсула фон дер Ляєн офіційно представила десятий пакет санкцій проти РФ* (Радіо Свобода, 15.02.2023). Названі термінологізовані сполуки засвідчують розширення обсягу значень лексеми *пакет* у сфері міжнародної політики та військової справи і є претендентами на засвідчення їх у тлумачному словнику активного типу у відповідній словниковій статті.

Багатозначна лексема *плита* має і прямі значення, і спеціальні: *геол.* «Великі ділянки земної кори, утворені з найдавніших відкладів – метаморфічних сланців і магматичних порід» (СУМ-11, VI: 584). Під час активних бойових дій засвідчене словником пряме значення «великий плоский (перев. прямокутний) з гладенькою поверхнею шматок каменю, металу і т. ін.» (СУМ-11, VI: 584) набуло додаткової спеціалізації у військовій сфері: «плоский (переважно прямокутний) шматок із броні або сталі всередині бронезилету або плитоноски, який захищає від куль та осколків». Це значення сформувалося почасти під впливом англ. *Ballistic Plates* (балістична плита). Функціонує *плита* поруч із синонімічними *бронеплита, бронепластина* на сайтах виробників і продавців бронезилетів, а також у текстах ЗМІ: *Будь-який сучасний бронезилет складається із трьох основних елементів, два з яких є обов'язковими. Перший елемент – чохол, який не виконує жодного захисту. Другий елемент – пакет, який складається з балістичної тканини та становить перший рівень захисту. Третій елемент – плита, яка є другим рівнем захисту. Третій елемент може складатися з цільної плити, а може зі спеціальних пластин* (ТСН, 30.03.2022).

Функціонування названих термінів *пакет, плита* в двох або декількох професійних сферах із різним змістовим наповненням приводить до утворення міжгалузевих терміноомонімів, які розрізняються в терміносполуках (*пакет санкцій, балістична плита*).

Ретермінування, тобто зростання спеціальних значень у терміна, відбувається внаслідок транстермінування термінів і набування активності тих чи інших значень багатозначних термінів. Наприклад, англійзм *блекаут* засвідчують лише словники іншомовних слів: «естрадна сцена або трюк, гумористичне значення яких підсилюється з вимкненням світла»; «припинення радіозв'язку з космічним кораблем під час його входу в атмосферу» (РУСІС, 1999: 51); названі два значення, а також третє значення «тимчасова втрата зору або потьмарення свідомості під час екстремального прискорення (напр., у космонавтів під час старту космічного корабля)» (ССІС, 2006: 111). «Словник новітніх англійзмів» подає три значення, і всі не засвідчені двома попередніми словниками: «Знеструмлення енергосистеми, її критичне перевантаження»; «Світлонепроникна тканина для штор»; «Жанр експериментальної поезії, що полягає у замальовуванні чорним усього тексту, крім слів, з яких і складається вірш» (СНА, 2022: 55). Якщо до осені 2022 року *блекаут* залишався маловідомим в Україні

багатозначним терміном із вузькоспеціальною семантикою, то в листопаді, після російських ракетних обстрілів енергетичної інфраструктури України, усі ЗМІ написали про *блекаут* у значенні «системна аварія в енергосистемі, що супроводжується масовим відключенням споживачів»: *Україна пережила перший блекаут в історії* («Економічна правда», 28.11.2022); *блекаутом може бути припинення енергопостачання в населений пункт, впродовж доби чи більше; В самому явищі блекауту немає нічого страшного. Головне – щоб були ресурси для відновлення системи й було все що потрібно українським енергетикам* (Суспільне. Новини, 24.11.2022); *Блекаут – це стан, коли енергосистема повністю знеструмлена. Зазвичай, коли кажуть блекаут, мається на увазі повне знеструмлення енергосистеми* (ТСН, 29.11.2022); *23 листопада Росія завдала чергового масованого ракетного удару по Україні. Унаслідок цього стався блекаут в українській енергосистемі. Мільйони українців залишилися без світла, тепла, води та мобільного зв'язку* (Радіо Свобода, 24.11.2022). Слово з термінологічним значенням функціонує навіть у поетичних текстах: *Господи, дай кожному ворогу зрозуміти його вину / допоможи нам без електрики підмикатися до стійкості / Господи, через блекаут боюся прогавити ядерну війну / якщо не буде води, ми готові набирати її зі Стікса* (Павло Коробчук, ФБ, 25.11.2022). Таким чином, спостерігаємо не лише ретермінування англізма *блекаут* у словниках, а й вихід його в одному зі значень за межі спеціальних текстів, що робить його претендентом на опис у тлумачному словнику активного типу саме в цьому значенні.

Отже, у разі транстермінування чи ретермінування у словниковій статті реєстрової одиниці з'являється нове значення з ремаркою, яка вказує на сферу його функціонування з відповідними ілюстраціями. При цьому функціонування терміна в текстах тих сфер науки, де він засвідчений раніше, може підтвердитися або не підтвердитися. Якщо сучасні тексти не дають такого підтвердження, такий термін можна 1) залишити з дефініцією і реченням, 2) лише з дефініцією, 3) вилучити.

Таким чином, розглянуті процеси термінування, детермінування, транстермінування та ретермінування з погляду впливу їх на галузеві терміносистеми приводять до зростання багатозначності термінів та виникнення термінів-омонімів, що є наслідком подальшої спеціалізації їх у різних галузевих терміносистемах та їхньої міграції з однієї галузі в іншу. Термінування загальноживаних слів приводить до поглиблення семантики слів, що переходять у розряд військових, економічних, суспільних термінів.

Матеріал підтвердив, що розчленовані номінації-сполуки є продуктивним засобом творення нових термінів, а «розчленована форма словосполучень-номінацій дозволяє зіставляти їх за стрижневими одиницями словосполучень» (Клименко, 2017: 226). Ці спостереження вказують на необхідність подавати в тлумачному словнику активного типу розчленовані терміносполуки, які засвідчують розвиток семантики стрижневих одиниць – реєстрових слів словникових статей із відповідними засобами метамови базових тлумачних словників. Такий підхід увиразнює сучасний зріз мови, відтворює зміну суспільних та мовних стереотипів і вияв їх у динаміці семантики та функціонування термінів.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

АРСУН, 2013: Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П., Клименко Н. Ф., Критська В. І., Пуздирева Т. К., Романюк Ю. В. Активні ресурси сучасної української номінації: Ідеографічний словник нової лексики. Київ: ТОВ «КММ», 2013. 416 с.

РУСІС, 1999: Російсько-український словник іншомовних слів: 15 000 слів / уклад. Т. П. Мартиняк ; ред. А. П. Ярещенко. Харків: Прапор, 1999. 388 с.

СЖ, 2003: Російсько-український словник. За ред. В.В. Жайворонка. Київ: Абрис, 2003. 1401 с.

СМ, 2002: Мазурик Д. Нове в українській лексиці: Словник-довідник. Львів: Світ, 2002. 130 с.

СНА, 2022: Словник новітніх англізмів. Укл. Л. Белей, А. Гончаренко, М. Ківу, І. Олександрюк. За ред. Г.В. Зимовець. Київ: Наук. думка, 2022. URL: <https://drive.google.com/file/d/1EUFaKfLLF-wrhkujkHYO9waijmHFjUqi/view?fbclid=IwAR2XfEtrwA2cQ74O9t7I5ZHjORxUJXAG6tx-M7BEIb9jb1gDfHJalgUpWpE>

ССІС, 2006: Скопненко О.І., Цимбалюк Т.В. Сучасний словник іншомовних слів. Київ: Довіра, 2006. 789 с.

СУМ-11: Словник української мови: В 11 томах. Київ: Наук. думка, 1970-1980. Том 1, 1970; Том 4, 1973; Том 5, 1974; Том 6, 1975.

СУМ-20: електронний варіант, Том 1. А-Б, 2010. URL: <https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=2253&page=98>; Том 12. П – ПДКУРЮВАЧ, 2021. URL: <https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=69146&page=2178>

ЛІТЕРАТУРА

1. Карпіловська, Є.А. (2017). Передмова. У Є.А. Карпіловська, Л.П. Кислюк, Н.Ф. Клименко, В.І. Критська, Т.К. Пуздирева & Ю.В. Романюк (2017). *Вплив суспільних змін на розвиток української мови* (с. 6–16). Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
2. Карпіловська, Є.А. (2017). Роль неосемантизації слова в розвитку структури сучасного українського лексикону. У Є.А. Карпіловська, Л.П. Кислюк, Н.Ф. Клименко, В.І. Критська, Т.К. Пуздирева & Ю.В. Романюк. *Вплив суспільних змін на розвиток української мови* (с. 17–121). Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
3. Клименко, Н.Ф. (2017). Детермінування та термінування лексики в сучасній українській мові. Процеси розвитку терміносистеми інформатики. У Є.А. Карпіловська, Л.П. Кислюк, Н.Ф. Клименко, В.І. Критська, Т.К. Пуздирева & Ю.В. Романюк. *Вплив суспільних змін на розвиток української мови* (с. 122–183). Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
4. Клименко, Н.Ф. (2017). Детермінування та термінування лексики в сучасній українській мові. Когнітивний простір сучасної української суспільно-політичної лексики. У Є.А. Карпіловська, Л.П. Кислюк, Н.Ф. Клименко, В.І. Критська, Т.К. Пуздирева & Ю.В. Романюк. *Вплив суспільних змін на розвиток української мови* (с. 184–230). Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
5. Клименко, Н.Ф. (2017а). *Українська біологічна термінологія кінця ХХ – початку ХХІ ст.* Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
6. Цигвінцева, Ю.О. (2021). *Джерела та способи неосемантизації сучасної української лексики* [Дис. ... доктора філософії]. Інститут української мови НАН України.

Larysa Kysliuk

DISPLAY OF CHANGES IN THE FUNCTIONING AND SEMANTICS OF THE TERMS IN THE INTERPRETATIVE DICTIONARY OF THE ACTIVE TYPE

The article analyzes the processes of terminating, determinating, transterminating and reterminating vocabulary. These processes are actively manifested in modern socio-political and military vocabulary and terminology in the war period of 2022–2023 based on the material of modern texts of various styles.

Terminating of commonly used vocabulary means the development of the semantic potential of the word, which expands the functioning of the word in compounds, which further aspectualize the original concept in specialized texts (corridor, cauldron, arrival). Special vocabulary is determined as a result of its metaphorization and subsequent functioning in non-special texts (base, zero). As a result, new meanings develop in the semantic structure of a multi-meaning word. Transterminating is called “migration” of a term from one special field to another (package, plate). Reterminating is the growth of special values in the term (blackout).

The possibilities of displaying these processes in the explanatory dictionary of the active type are shown. If we are talking about the terminating of a commonly used lexeme, then a new meaning may appear in the dictionary article with a note that indicates the scope of the term. If determinating occurs, a new non-special meaning of the register unit with corresponding illustrations from journalistic and artistic texts can be added to the structure of the dictionary article; and it is possible to reflect transterminating or reterminating in a dictionary article by submitting a new terminological meaning of the register unit with a note indicating the scope of its functioning and with appropriate illustrations.

It has been found that the considered processes become the cause of further specialization of terms in various industry terminology systems and their migration from one industry to another. As a result, it is possible to increase the ambiguity of terms and the emergence of homonymous terms.

Keywords: vocabulary, term, termination, determination, transtermination, retermination.

LEGEND

АПСУН 2013 – Karpilovska, Ye.A., Kysliuk, L.P., Klymenko, N.F., Krytska, V.I., Puzdyrieva, T.K. & Romaniuk, Yu.V. (2013). *Aktyvni resursy suchasnoi ukrainskoi nominatsii: Ideohrafichnyi slovnyk novoi leksyky* [*Active Resources of the Contemporary Ukrainian Nomination: An Ideographic Dictionary of New Vocabulary*]. Kyiv: TOV «KMM».

РУСІСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ СЛОВНИК ІНОМОВНИХ СЛІВ: 15 000 СЛІВ [Russian-Ukrainian dictionary of foreign words: 15,000 words]. Kharkiv: Prapor

СЖ 2003 – Zhaivoronok, V.V. (Ed.) (2003). *Rosiisko-ukrainskyi slovnyk* [*Russian-Ukrainian dictionary*]. Kyiv: Abrys.

СМ 2002 – Mazuryk, D. (2002). *Nove v ukrainskii leksytsi: Slovnyk-dovidnyk* [*New in Ukrainian Vocabulary: Dictionary-reference book*]. Lviv: Svit.

СНА 2022 – Zymovets, H.V. (Eds.), Belei, L., Honcharenko, A., Kivu, M., Oleksandruk, I. (Comp.) (2022). *Slovnyk novitnikh anhlizmiv* [*Dictionary of the latest anglicisms*]. Retrieved from <https://drive.google.com/file/d/1EUFakfLLF-wrhkujkHYO9wajmHFjUqi/view?fbclid=IwAR2XfEtrwA2cQ74O9t7I5ZHjORxUJXAG6txM7BEIb9jb1gDfHJalgUpWpE>

СНС 2006 – Skopnenko, O.I. & Tymbaliuk, T.V. (2006). *Suchasnyi slovnyk inshomovnykh sliv* [*Modern dictionary of foreign words*]. Kyiv: Dovira.

СУМ-11 – Bilodid, I.K. (Ed.) (1970–1980). *Slovnýk ukraínskoi movy* [Dictionary of the Ukrainian language. (Vol. I–XI)]. Kyiv: Naukova dumka (in Ukr.).

СУМ-20 – *Slovnýk ukraínskoi movy online. Tomy 1–13 (A-POKÍRNO)* [Dictionary of the Ukrainian language. (Vol. 1–13)]. URL: <https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=2253&page=98>; <https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=69146&page=2178>

REFERENCES

1. Karpilovska, Ye.A. (2017). Peredmova [Introduction]. In Ye.A. Karpilovska, L.P. Kysliuk, N.F. Klymenko, V.I. Krytska, T.K. Puzdyrieva & Yu.V. Romaniuk (2017). *Vplyv suspilnykh zmin na rozvytok ukraínskoi movy* [Influence of Social Changes on the Ukrainian Language Development] (pp. 6–16). Kyiv: Vydavnychi dim Dmytra Buraho (in Ukr.).
2. Karpilovska, Ye.A. (2017a). Rol neosemantyzatsii slova v rozvytku struktury suchasnoho ukraínskoho leksykonu [The role of neo-semanticization of the word in the development of the structure of the modern Ukrainian lexicon]. In Ye.A. Karpilovska, L.P. Kysliuk, N.F. Klymenko, V.I. Krytska, T.K. Puzdyrieva & Yu.V. Romaniuk (2017). *Vplyv suspilnykh zmin na rozvytok ukraínskoi movy* [Influence of Social Changes on the Ukrainian Language Development] (pp. 17–121). Kyiv: Vydavnychi dim Dmytra Buraho (in Ukr.).
3. Klymenko, N.F. (2017). Determinuvannia ta terminuvannia leksyky v suchasni ukraínskii movi. [Determinologisation and Terminologisation of Vocabulary in Modern Ukrainian]. In Ye.A. Karpilovska, L.P. Kysliuk, N.F. Klymenko, V.I. Krytska, T.K. Puzdyrieva & Yu.V. Romaniuk (2017). *Vplyv suspilnykh zmin na rozvytok ukraínskoi movy* [Influence of Social Changes on the Ukrainian Language Development] (pp. 122–230). Kyiv: Vydavnychi dim Dmytra Buraho (in Ukr.).
4. Klymenko, N.F. (2017a). *Ukraínska biolohichna terminolohiya kintsia XX – pochatku XXI st.* [Ukrainian biological terminology of the late 20th – early 21st centuries]. Kyiv: Vydavnychi dim Dmytra Buraho (in Ukr.).
5. Tsyhvinseva, Y.O. (2021). *Dzherela ta sposoby neosemantyzatsii suchasnoi ukraínskoi leksyky.* [Sources and methods of neosemanticization of modern Ukrainian vocabulary]. [Unpublished PhD thesis]. Institute of the Ukrainian Language of NAS of Ukraine (in Ukr.).